

mentul pe care îl avem sub ochi și amejim la ideea a tot ce s-a sustras de sub puterea creatoare a cuvintului, de a rămas, nerostit, sub zodia eternă a tăcerii. De vom voi totuși să-l regăsim pe Marin Preda, nu vom putea face nimic altceva decît să ne întoarcem la ceea ce ne-a lăsat. Nu la fotografiile lui, care seamănă de pe acum cu un vis, nu la amintirile noastre, mai mult sau mai puțin șovăitoare, nici măcar la mormintul lui, care va sfîrși prin a închide doar o mină de pămînt. De vom voi cu adevărt să-l regăsim, va trebui să-l căutăm acolo unde continuă să trăiască : în operă. Adică în acel spațiu în care putem regăsi sentimentul continuității și în care timpul prezent seamănă, oricît de iluzoriu, cu timpul eternității.

Nu l-am cunoscut destul de bine pe Preda ; nu sint, între el și mine, decît cîteva amintiri firave ; o ciudată conspirație a împrejurărilor mi-a hărăzit să fiu unul dintre primii cititori ai „Moromeților” ; n-am însemnat nimic pentru el, el înseamnă mult pentru mine. Nu o oarecare datorie de recunoștință mă cheamă azi la căpătiul lui, ci sentimentul că mă leagă de el ceva profund, poate o taină necunoscută, și tot necazul meu, în elipa asta în care tocui imi șovăie în mină, e că nu știu — încă nu știu — ce nume să dau acestei taine. Flori nu m-am priceput niciodată să pun, nici în mîna femeilor, nici pe lespede morților. Cred că aș vrea să plîng. Și uite că plîng. Și nu mi-e rușine.

Alexandru Sever

Rămășagul cu durata

Cînd am aflat că Marin Preda a pierit, am exclamat revoltat „nu se poate !”, pentru ca apoi să mă ascund într-o tăcere uluită. Moartea lui ne tulbură pe toți, fiindcă ne pune iarăși în fața inacceptabilului. Nedreptatea mi se pare cu atît mai brutală cu cît lovește un om în plină putere creatoare, iar acest om constituie una dintre cele mai profunde și mai originale surse de energie ale literaturii românești de astăzi. Mai mult decît atît, Marin Preda înseamnă pentru noi veghea conștiinței artistice, refuzul compromisului, garanția demnității, care împacă și consolează.

O valoare literară și morală se afirmă de-a lungul unei existențe și nu poate fi niciodată suplinită. Disparația ei dintre cei vii dilată ireparabilul și sporește absența, întrucît ea e unică, irepetabilă și nu cunoaște succesiuni. Celor mai buni le urmează alții, dar nici unul nu va fi întocmai celui ce s-a retras. El rămîne pentru todeauna de neînlouuit. E un adevăr al cărui dureros conținut îl măsurăm în fața mormintului lui Marin Preda. Privind în adîncurile lui, o mulțime de străvechi întrebări ne împresoară : de ce tocmai harul de a dărui viață, necesitatea de a o înțelege, forța de a cunoaște de-

vin neliniște, iar ceea ce nutrește și înalță e totodată ceea ce macerează și chinuie ? Cum e posibil, să fii atît de iubit și, în același timp atît de singur ? De ce este un privilegiu și o dammare să părăsești o nemulțumire pentru altă nemulțumire, împlinindu-te în această sfîșietoare încăierare de fiecare zi cu exigența ? De ce, pentru oamenii adevărați, destinul e conștiința de sine înțeleasă ca o permanentă adversitate ?

Ultima oară l-am văzut pe Marin Preda în martie 1980. Asista la spectacolul *Așteptîndu-l pe Gođot*. Eram în cabina orgii de lumini și-l vedeam cum urmărește reprezentăția, într-o concentrare mereu crescîndă, cu ochii luminați de expresia emoției, iar o umbră de zîmbet trist îi flutura pe față. Părea că se luptă cu fluidul unei tulburări nedelesuite.

Din primăvara lui 1979 și pînă în primăvara lui 1980, Marin Preda fusese în mai multe rînduri oaspetele Naționalului. În această perioadă am avut cîteva convorbiri. Cea dintîi a avut loc la 9 februarie 1979, la distanță de numai o săptămînă după ce-i fusese înmînat textul dramatizării romanului *Moromeții* (volumul I), dramatizare realizată de Liviu Dorneanu. Cu acel prilej (că și în următoarele noastre întrevederi), Marin Preda a arătat că prețuiește dramatizarea. Ulterior, discuția s-a purtat asupra viitorului spectacol. Cine-l va regiza ? Cum vor arăta decorurile și mai ales costumele ? Cine-l va interpreta pe protagonistul pieșei ? Și-a exprimat dorința ca reprezentăția să evite pitorescul și să dobîndească acuitatea unei dezbateri în jurul problemelor de todeauna ale omului. La capătul acestei întîlniri, mi-a mărturisit că în anii din urmă n-a prea frecventat teatrele, că-i absorbit de romanul la care

scrie, roman aproape încheiat, dar român). În zilele când revizuia piesa, se consultase cu Anca Ovanez. Marți 20 mai, urma să vină la mine și să-mi aducă manuscrisul. Așteptam cu febrilitate întâlnirea, animat de o secretă bucurie: colaborarea noastră dădea roade, fapta își făcuse drum printre Scylla și Charybda indeciziilor sale, scena câștigase un mare scriitor.

Am în față ultimele pagini scrise de Marin Preda. Mă las captivat de ele. Vreau să uit că el nu mai este, că nu va mai fi niciodată. Simt impulsul de a-i vorbi. Bunăoară, despre eroii literari care-ți îmbogățesc existența și intră în socoteala propriilor tale experiențe de viață. Despre privirea lucidă, scrutaătoare a artistului care-și asumă îndoiala de sine și nu țineste să facă doar o zgomoasă figurație în actualitate. Despre cărțile sale, care provoacă rămășagul cu durată.

Radu Beligan

Preda — știut și nu

Așadar, capitolul literar cu care se încheie — atît de brusc — opera lui Marin Preda, a fost să fie o scriere dramatică! Neașteptată revelație, profund tulburătoare, îndeosebi pentru cine sesizează faptul, pe cît de evident, pe atît de abscons, că orice lucrare artistică reprezintă, în fond, un fragment din marele Teatru al lumii. Revelație amplificată, aș zice, de mărturiile citorva inițiați în geneza *Tinereții lui Moromete*; astfel se intitulează această *ultima verba*, acest epilog postum al unei existențe aparte, zidite total și deliberat în grandiosul edificiu prin care va colinda pururi umbra marelui singuratic.

L-am întîlnit acum trei decenii; mi s-a părut, din capul locului, fascinant prin dificultatea comunicării, prin acea răsucire în sine, observată adesea, care ascundea — sau vădea, dacă știai să vezi — o extraordinară tensiune emoțională. Insul aparent sec, rece, rezervat era capabil de elanuri enorme, de vaste aurore spirituale, reflectate subtil, în planuri multiple, de pagina îndelung' șlefuită. Țin minte, între altele, o seară intimă, acum cîțiva ani, cînd i-am vorbit despre variante mai puțin cercetate ale „Lucea-

fărului“. L-am văzut, cu surprindere, totuși, vibrînd într-un fel aparte la aceea care pornește astfel: „*Dacă iubești fără să speri / De-a fi iubit vreo dată / Se-ntînică de lungi păreri / De rău viața toată...*“ Pentru a conchide „*O, nu mai crede în minuni / Pe cînd te-alungă soarta / Spre cele trei deșertăciuni / Pustiul, marea, moartea*“. A ținut să-și transcrie; a repetat de cîteva ori, privind în gol prin ochelarii cu sticle supra-dimensionate: „*Pustiul, marea, moartea...*“ Și, într-un tîrziu, așa, parcă automat, fără legătură cu vorbirea precedentă: „*Dacă iubești fără să speri...*“

Mi-a reinviat întreaga împrejurare, pînă la detalii, în clipa cînd am dat cu ochii de „Cel mai iubit dintre pămînteni“.

Precum se știe, această temă a temelor, dragostea fără de care nimic nu există, revine obsesiv, mai ales sub specie dilematică, în majoritatea scrierilor lui Preda. Era firesc ca *Tinerețea lui Moromete*, despre care am aflat cîte ceva prin bunăvoința distinsei regizoare Anca Ovanez, să confirme cunoscuta propensiune a autorului.

Iată — îmi zic — o piesă pe care trebuie s-o văd, trebuie s-o vedem! Mă bucur de pe acum, cu o înfiorare ușor copilărească, gîndindu-mă cum va arăta scena aceea, cu ploaia ca „personaj“ principal, sau scena întoarcerii cocorilor, în vis sau aievea, la marginea lanului lîngă care Moromete visează, sau trăiește, o clipă de amor din tinerețe...